

La col·lecció d'art de cultures del món d'Eudald Serra, un escultor viatger¹

RICARD BRU

Universitat Autònoma de Barcelona

La vida i l'obra d'Eudald Serra han estat tractades en múltiples ocasions. Són ben conegudes la seva implicació amb el surrealisme, l'aportació que va fer com a escultor, així com la tasca rellevant que va dur a terme en el si del creixement de les col·leccions del Museu Etnològic de Barcelona.² Tanmateix, la mirada polièdrica amb què ens podem acostar a la seva figura permet altres aproximacions, tals com l'Eudald Serra viatger i col·leccionista, dos aspectes essencials de la seva vida, fruit de l'interès que sempre va tenir per conèixer món, aprendre i descobrir.

1. Per a la realització d'aquest estudi ha estat imprescindible l'ajuda generosa de la família Serra, especialment la del seu net Ramiro Córdoba, gràcies a la qual he pogut accedir a la consulta de l'arxiu de la Successió Serra. Faig extensible l'agraïment a Xavier Berenguer, a Juan Bufill i a Núria Téllez, així com a Stella Folch, Antonio Carrera, Andreu Gabriel i Loly Soriano, gràcies als quals també al llarg dels últims anys he tingut accés a l'estudi de les col·leccions i dels fons documentals tant de la Fundació Folch com del Museu Etnològic de Barcelona.

2. Entre els estudis dedicats a la figura d'Eudald Serra, vegeu: Teixidor, 1979; Serra i Marzá, 1998; Sala, 1994; Gómez, 2013: 221-236.

La descoberta del món: de l'excursionisme local als viatges de llarga distància

A Eudald Serra sempre el va atraure el viatge i la descoberta. Nascut a la Barcelona de 1911, tenim poques notícies de la seva infància i joventut, tot i que sabem que ja en plena adolescència va forjar amistat amb una sèrie de companys amb qui va compartir aficions similars, com ara l'atracció per l'aventura i l'excursionisme. Un dels seus millors amics de l'etapa juvenil va ser Enric Bufill Canadell, a qui va conèixer sent encara un nen i amb qui va començar a descobrir la natura i el territori. La família Serra i la família Bufill vivien al carrer de Mallorca, 214, el petit Eudald al 2n 1a i el petit Enric al 1r 2a, de tal manera que anys més tard recordarien com les entremaliadures d'infància, a casa i al carrer, es van anar transformant, a mesura que van anar madurant, en sortides que els van permetre compartir una primera i incipient afició per l'excursionisme i l'aventura. Aquests records transmesos per ambdues famílies via oral coincideixen,

FIGURA 1. Eudald Serra escalant l'illot del Carall Bernat, a les illes Medes. Setembre de 1933. Fotografia d'Enric Bufill. Col·lecció particular.

almenys, amb les dades registrades al Centre Excursionista de Catalunya (CEC). I és que si Cels Gomis Serdañons, jove viatger net del folklorista Cels Gomis Mestre, va ingressar com a soci del CEC el 13 de març de 1928, a proposta del seu germà fotògraf Joaquim Gomis i el seu pare Josep Antoni Gomis, els dos amics Enric Bufill i Eudald Serra van ser admesos amb dinou anys com a socis del Centre, el 18 de novembre de 1930, a proposta de Cels Gomis i Ferran Cortés.³ D'aleshores endavant, Serra, Bufill i Gomis van començar a coincidir amb altres companys de la mateixa edat per practicar senderisme, escalada i esports de muntanya. Unes vegades anaven a caminar, d'altres a escalar o a esquiar, tot visitant des de Montserrat i l'Estartit

3. Arxiu Històric del Centre Excursionista de Catalunya. Fitxes de registre de socis.

(figura 1), les Guillerries, Sant Llorenç de Munt, el Montseny i el Pedraforca, fins als cims del Pirineu, de la Pica d'Estats a la Cerdanya.⁴

En aquells mateixos anys, Eudald Serra va començar la seva formació artística. L'excursionisme era aleshores una activitat habitual a escoles i acadèmies d'art, i Eudald Serra va ingressar a l'Escola d'Arts i Oficis i de Belles Arts de Barcelona el 1929, un any abans d'esdevenir soci del CEC.⁵ Com altres companys de

FIGURA 2. Perfils dels rostres de Lenin i Stalin presidint les places de Moscou, fotografiats per Eudald Serra el mes de maig de 1934. Arxiu Successió Serra.

la seva generació, Serra no va dubtar a combinar art i natura, la pràctica escultòrica i el dibuix amb sortides i excursions amb els amics. D'aquesta manera, les inquietuds artístiques i culturals el van conduir a travessar fronteres i, a les excursions i viatges pel Principat, hi va sumar uns primers viatges a l'estranger. Una de les primeres grans ciutats que va visitar va ser París, l'any 1932, considerada encara aleshores la capital de l'art. Al llarg dels dos anys següents va fer altres viatges, si bé, d'entre tots, el més ambiciós i el que posa de manifest d'una manera clarivident les ganes de veure món de l'artista va ser el que va emprendre els mesos d'abril i maig de 1934, passant per França i Alemanya, per París i per Berlín, fins a la Rússia estalinista, on va tenir ocasió de visitar Sant Petersburg i Moscou (figura 2).⁶

4. Extraïem les dades de la correspondència i les fotografies inèdites que conserven les famílies Serra i Bufill. L'any 1935, amb Eudald Serra recentment arribat al Japó, Bufill li continuava explicant les seves sortides i excursions: «Els diumenges faig un poc d'atletisme, disc, jabalina, nedar i em quedo tot cruixit». Arxiu Successió Serra, Carta d'Enric Bufill a Eudald Serra, 7 d'octubre de 1935.

5. És especialment conegut el cas de l'Acadèmia Galí i l'Escola Superior de Bells Oficis amb les sortides de tardor que Francesc Galí organitzava al Montseny, però no eren menys destacades les excursions i sortides que feien alumnes d'altres centres, com l'acadèmia de dibuix i de pintura Gabriel Martínez Altés, on es van formar Nonell, Pidelaserra i Nogués, o bé l'entitat Arts, per on van passar Francesc Domingo i Josep Llorens Artigas.

6. Dades extretes de la consulta de la documentació, els dibuixos datats i les fotografies conservades a l'arxiu de la Successió Serra.

FIGURA 3. Dones de Djibouti fotografiades per Eudald Serra durant el seu breu pas pel país, el juliol de 1935, de camí cap al Japó. Arxiu Successió Serra.

Als vint-i-cinc anys Eudald Serra ja havia recorregut una part important d'Europa, i el continent potser se li començava a fer petit. Tant és així que, per motius personals, sumats a les ganes de conèixer altres cultures, i animat pel seu entorn i especialment per Enric Bufill, va aprofitar un viatge d'estudiants de la Universitat de Barcelona al Japó per embarcar-se també cap a l'Orient.⁷ L'estiu de 1935 va partir de Barcelona sense ser conscient que els conflictes bèl·lics que estaven a punt d'esclatar el privarien de tornar a casa durant molts anys, fins al 1948, talment com un dels seus companys del CEC, Cels Gomis, que l'any 1936 va marxar cap a Suïssa, posteriorment es va traslladar a Veneçuela, el Japó, Anglaterra i l'Argentina i no va retornar a Catalunya fins al 1952 (figura 3). En el cas d'Eudald Serra, un cop instal·lat al Japó, el primer que va fer va ser aproximar-se a un club estranger de Kobe i entrar en contacte amb la colònia espanyola, amb el Consolat i amb la comunitat hispanoamericana, en espera de trobar alguna feina. Algunes setmanes després d'arribar al país, va rebre una primera carta del seu amic Enric:

Avui doncs, a la mateixa complicada adreça que em dones, he enviat un giro de tres-centes propies, que espero et faran algun servei i et permetran sostenir-te una mica fins que trobis feina productiva o solsament... acceptable. No puc ara,

7. Gómez, 2017: 225-235.

girar-me d'esquena i pensar que ja t'arreglaras tu sol. Em sab greu ara, haver contribuït a ajudar-te per fer aquesta escapada, i penso que bona part de la culpa la tinc jo, i m'imagino, jo pel meu compte, i llegint entre ratlles lo que m'escrïus, que encara que tinguis bon humor i optimisme, deus patir bastant i passar moltes engegües, i em faig allavors mig responsable de lo que et passa. [...]. No crec que pugui venir a trobar-te com fora el meu desig, i fer alguna cacera per Sibèria, lloc per ahon et recomano que tornis.⁸

Inicialment, mentre esperava poder disposar dels materials i d'un espai per recuperar l'activitat com a artista, Serra va aprofitar el temps lliure per fer esport i excursions pel país. Com a mostra de com mantenia vius aquests interessos, a finals de febrer de 1936, Serra va enviar, a través de Bufill, diversos impresos per a la biblioteca del Centre Excursionista de Catalunya i l'entitat se'n va fer ressò a través del seu butlletí:

El nostre consoci Eudalt Serra, que actualment resideix al Japó, ens ha tramès un article del diari *The Osaka Mainichi* on es dóna compte d'una expedició nipona, per membres del Club Alpí de la Universitat de Rikkyo i ajudada per aquell diari, amb l'objecte d'assolir alguns cims verges del grandió conjunt de l'Himalaia.⁹

No va passar gaire temps abans que Eudald Serra trobés una feina al Consolat d'Espanya a Kobe que li va permetre de fixar la residència al país. I un cop establert es va començar a integrar. Serra va saber treure profit de l'estada al país per créixer com a persona i com a artista. Va viatjar arreu del territori i aviat va entrar en contacte amb artistes, crítics d'art i col·leccionistes que li van obrir les portes cap a nous horitzons. Es pot dir, doncs, que va ser aleshores quan va iniciar una autèntica fal·lera viatgera que, de retorn a Barcelona el 1948, el va dur a descobrir alguns dels indrets més recòndits del planeta. Com veurem, una successió de circumstàncies va fer que se li obrissin les portes del món sencer després de l'experiència japonesa. Serra va iniciar aleshores tota una sèrie de campanyes d'exploració i d'estudi que van donar els seus fruits en la constitució d'un valuós arxiu fotogràfic i una excepcional recollida de materials artístics que, al llarg dels anys, van quedar repartits entre diverses col·leccions catalanes, una de les quals la del mateix escultor.

8. Arxiu Successió Serra, Carta d'Enric Bufill a Eudald Serra, 7 d'octubre de 1935.

9. «Noticiari». *Butlletí del Centre Excursionista de Catalunya*, vol. 46, núm. 492, maig de 1936, pàg. 210.

Els inicis de la col·lecció: la descoberta del Japó

El Japó va ser el primer gran camp d'exploració per un Eudald Serra escultor que, amb el pas dels anys, va anar assumint i integrant nous papers creatius com a ceramista, com a dibuixant i com a fotògraf, i també com a viatger antropòleg i com a col·leccionista, tema d'aquest estudi.

Serra es va integrar en certs ambients artístics del Japó participant en exposicions col·lectives i organitzant exposicions individuals que van ser visitades i compartides per artistes, estudiosos i crítics joves però destacats, com Yanagi Ryō, Hijikata Teiichi i Munakata Shikō.¹⁰ Aquests primers contactes li van permetre descobrir en una data primerenca, cap a 1937, diverses associacions locals que impulsaven l'estudi i el col·leccionisme de l'art popular japonès i es va començar a aproximar d'una manera lliure als cercles de l'anomenat moviment *mingei*, dedicat a la recuperació i revaloració de les arts populars del Japó.¹¹ Cal pensar que, després d'uns primers anys treballant al Consolat espanyol de Kobe, l'esclat de la guerra, el tancament del Consolat i el fet de quedar-se sol, sense feina i sense ingressos, el van empènyer a mirar l'entorn amb uns ulls nous, descobrint la bellesa en la quotidianitat i en els objectes més senzills de l'entorn, tal com propugnava el moviment *mingei*:

Encontré mi Japón, que es el del pueblo y el de sus utensilios, sus casas sencillas y sus costumbres. Me enamoré de todo eso y allí viví la época más feliz de mi vida. ¿Sabe por qué? Porque el que no tiene nada es feliz.¹²

Tot plegat va fer que, en la mesura en què va poder, l'artista s'anés allunyant dels camins de l'avantguarda i del surrealisme per anar-se acostant a la producció artesanal i al col·leccionisme d'objectes populars amb valors estètics nascuts de tradicions anònimes del país on vivia. En l'aproximació de Serra al col·leccionisme d'art convé no oblidar els vincles que l'artista també va establir amb la família Iba tan bon punt es va casar, l'any 1941, amb Edmonde Iba.¹³ Tenint en compte que la influent família Iba disposava d'una

10. Bru, 2019a: 68-87.

11. La Successió Serra conserva una fotografia de 1937 on Eudald Serra apareix acompanyat de Hijikata Teiichi en una trobada dels membres de l'Associació d'Art Popular Japonès de Kobe. Sobre el moviment *mingei* vegeu: Munsterberg, 1958.

12. Sanchís, 1999: 64.

13. Asaoka, 2003: 543-561.

important col·lecció d'art xinès, és possible que fos amb aquest estímul que Eudald Serra comprés entre 1940 i 1941 diverses peces continentals d'època antiga: el 1940 va comprar a Osaka un cavall de terracota i un camell de ceràmica esmaltada de la dinastia Song i un plat celadont coreà de la dinastia Choson, mentre que el 1941 va adquirir a Osaka un cap de buda esculpit en pedra i, a Kyoto, un genet a cavall de terracota esmaltada, ambdós possiblement de la dinastia Song.¹⁴ A poc a poc, però, Eudald Serra va anar definint uns gustos propis que es van materialitzar en una primera col·lecció que, al llarg de la dècada de 1940, es va anar concentrant en l'adquisició de peces d'art popular, algunes similars a les que comprava Cels Gomis, gran col·leccionista de *kokeshi* i amic amb qui va compartir a Kobe alguns dels moments més durs de la guerra.¹⁵

En una llibreta dels últims anys de residència al Japó, Eudald Serra hi va deixar anotada una llista amb algunes de les peces, més d'una setantena, que aleshores ja formaven part de la seva col·lecció, des d'un gerro de Shigaraki de 1941, amb l'emblema familiar dels Iba, fins a diversos bols de laca d'època Meiji, «taces de te d'artista contemporani de Tokyo», o bé gerros *cloisonné* comprats a Kyoto el 1936.¹⁶ Serra disposava d'altres peces menors, com ara una caixeta de ceràmica regalada pel seu amic col·leccionista Komenami Shōichi,¹⁷ una pintura d'uns lluitadors de sumo d'època Meiji procedent d'Osaka, un *inrō* o bé diverses sabates *geta* i altres objectes populars (figura 4). Respecte a la preferència per aquestes tipologies i gustos, és especialment interessant resseguir el contingut d'una entrevista que li van fer a la revista *Nihon Bijutsu Kōgei* el 1945, just després de finalitzar la Segona Guerra Mundial. Allà, l'artista afirmava estar especialment interessat pels productes d'ús quotidià i peces anònimes com les que valoraven i apreciaven els membres de l'associació Nihon Mingei Kyōkai i els impulsors del moviment *mingei*. Serra subratllava estar col·leccionant tovalloles i teles *furoshiki*: «El meu company Komenami m'ha regalat una tovallola amb un disseny de *kokeshi* que era tan

14. Quan no oferim referències documentals referents a les característiques i dades d'adquisició de les peces de la col·lecció Serra és perquè les notícies procedeixen de les fitxes d'inventari realitzades pel mateix col·leccionista, conservades totes per la Successió Serra.

15. Bru, 2017: 164–191.

16. Arxiu Successió Serra.

17. Komenami va ser un gran i reconegut col·leccionista de nines *kokeshi* i, posteriorment, de pintures Ōtsu-e. Fou amic personal d'Eudald Serra i de Cels Gomis durant els anys que van viure al Japó, a la dècada de 1940.

FIGURA 4. *Sumi-tsubo*, inicis del segle xx. Japó. Fusta. 26 x 10,5 cm. Successió Serra.

bonic que he convertit en un rotlle *kakejiku*, per a poder-lo penjar», explicava amb il·lusió.¹⁸ A més, Serra afirmava no tenir un interès especial ni pels esmalts ni pels ivoris escultòrics (*gechō*) que tant agradaven als occidentals; ben al contrari, els interessos els dirigia cap a un camp menys explorat pel gran públic

europèu, com era el de la ceràmica tradicional japonesa i els objectes associats a la cerimònia del te, tot mostrant una atracció especial per l'obra del ceramista Kawai Kanjirō. La diversitat d'interessos d'aquest primer Serra col·leccionista abastava també altres camps, amb peces que resultaven ser atractives estèticament i que, alhora, pel seu caràcter popular, eren d'un cost econòmic que podia assumir: instruments d'escriptura *yatate*, carpes voladores *koi nobori*, joguines populars i tota mena de teixits i peces d'indumentària popular: *kasuri*, *bingata* i *yukata*; fins i tot els *attush* ainu, un dels quals va ser adquirit *in situ* durant la visita que va fer a la comunitat ainu d'Asahikawa el juny de 1947.¹⁹

Amb la fi de la guerra, el setembre de 1945 Eudald Serra va ser contractat per les tropes nord-americanes per treballar com a professor d'art i de modelatge a l'Osaka Central School. A partir d'aquell moment i fins al retorn a Barcelona, l'activitat creativa com a escultor, ceramista i dibuixant es va reduir dràsticament i va ser substituïda per uns anys de docència i d'estudi de l'art popular japonès.²⁰ En concret, entre 1946 i 1947 va dedicar una atenció especial a estudiar i a buscar antigues pintures d'Ōtsu, pintures populars anònimes d'època Edo que tot just començaven a ser col·leccionades per companys com Komenami (figura 5). En pocs anys en va reunir un conjunt important, entre

18. Shinchū gaijin, 1945:32.

19. Bru, 2016: 211.

20. L'arxiu de la Successió Serra conserva diverses notes manuscrites d'aquest moment dedicades a tècniques, gèneres i tipologies artístiques concretes, moltes associades als treballs de l'associació Nihon Mingei Kyōkai; notes sobre pintures *ema* i Ōtsu-e, sobre teixits *furoshiki*, pipes *kiseru*, els instruments d'escriptura *yatate*, o bé tècniques escultòriques i decoratives com les laques *kanshitsu* i l'*urusbi maki-e*.

FIGURA 5. *Falconer*. Pintura d'Ōtsu (Ōtsu-e), finals del segle XVIII. Japó. Pintura sobre paper, 62 x 24 cm. Successió Serra.

les quals hi havia diversos exemplars del segle XVIII i alguns de procedents de col·leccions pioneres al mateix Japó, com la de Kobayashi Issei.²¹

A totes les peces comprades al llarg de més d'una dècada, Eudald Serra i la seva esposa Edmonde Iba n'hi van sumar algunes procedents de la col·lecció de la família Iba, com ara diverses laques i ceràmiques. Entre aquestes hi havia un conjunt destacat de peces de laca d'època Edo, com ara una petita caixa característica de l'escola Rinpa, amb signatura d'Ogata Kōrin (*Hokkyō Kōrin*), i una altra caixa d'*urushi maki-e* decorada amb l'emblema heràldic dels Tokugawa, o bé ceràmiques, com ara dos bols per a la cerimònia del te: un *hagi-yaki* de Yōshirō i un *kuro-chawan* de *Raku Sanyū* (figura 6). Igualment, entre els rotlles il·lustrats es trobava des d'una còpia d'època Edo d'una important obra atribuïda a Sesshū Tōyō, conservada en mans de la família Hosokawa, fins a diverses cal·ligrafies i pintures modernes que acompanyaven poemes. En definitiva, en el moment

de tornar a Barcelona el 1948, Serra disposava d'una col·lecció força destacable, amb peces singulars procedents de la família de l'esposa i amb un gruix principal d'objectes d'art popular japonès que conformava un conjunt representatiu de la cultura japonesa a la qual es va integrar.²²

21. Bru, 2019b: 106–121.

22. Així ho va destacar l'any 1950 Yamanouchi Shinpu en recordar com Serra va embarcar rumb a Barcelona amb unes vint maletes carregades d'objectes d'art popular japonès (*mingei-bin*) i pintures Ōtsu-e. Yamanouchi, 1951: 56.

FIGURA 6. *Raku Sanyū (Rokudaime kichizaemon)*, bol *kuro konraku chawan*, primer terç del segle XVIII. Kyoto, Japó. Gres esmaltat, 7,5 x 9 cm. Antiga col·lecció de la família Iba. Successió Serra.

El retorn a Barcelona: Serra i el seu entorn

Passats tretze anys, una guerra civil i una guerra mundial, Eudald Serra va tornar a Barcelona el juny de 1948. En arribar, va trobar una ciutat empobrida i fosca que tot just començava a mostrar uns primers signes de palpitació artística entre aquells antics companys que l'havien promocionat des de l'associació ADLAN i altres joves que, al voltant d'iniciatives com Dau al Set, intentaven retrobar i fer aflorar, de nou, inquietuds artístiques lliures. Es pot dir que l'arribada de Serra va coincidir amb el naixement de les primeres propostes artístiques d'avantguarda i de recuperació de la modernitat perduda, fos a través del Club 49 o de l'Escola d'Altamira. Així mateix, just en aquell moment, des de la ciutat s'estava acabant de treballar en la creació d'un museu que seria de gran interès per a Eudald Serra, l'anomenat Museo Etnológico y Colonial. Ràpidament, Serra es va posar en contacte amb els responsables d'aquesta nova institució i els va oferir una primera col·laboració a fi de presentar a la ciutat la col·lecció d'art popular japonès que ell i Cels Gomis acabaven de dur a Barcelona. La proposta no va prosperar i finalment la col·lecció va ser organitzada pel Club 49 sota els auspicis del Reial Cercle Artístic. Tanmateix, els primers contactes amb el Museu i amb el seu director i conservador, August Panyella, van reeixir al cap de poc temps.

El mes de març de 1949, tot just un mes després de la inauguració del Museu Etnològic, l'Ajuntament va adquirir a Eudald Serra quatre peces destinades a les col·leccions d'aquesta nova institució: tres aquarel·les amb retrats japonesos i dos dels retrats d'ainu modelats dos anys abans, i tres anys més tard, el 1952, la comissió municipal va encarregar a August Panyella i a Eudald Serra una expedició etnològica a la zona del protectorat espanyol del Marroc. Aquests van ser els inicis de tot un seguit de viatges arreu del món amb la voluntat de construir i bastir les col·leccions del Museu Etnològic, durant els quals va fer un nombre important d'escultures antropològiques.²³ Els anys 1954 i 1956 van dur a terme dues expedicions més al Marroc, l'any 1955 el Museu va comprar a Serra quatre barrets filipins i l'octubre de l'any següent, un quimono, mentre que el 1957 l'escultor va dur a terme la primera expedició al Japó.²⁴ A partir d'aquest moment, els viatges ja no van deixar d'augmentar i van convertir Eudald Serra en un dels grans rodamons del país.

Al marge dels encàrrecs del Museu Etnològic, durant la dècada de 1950 Serra va reprendre l'activitat artística i va donar un nou impuls a la seva trajectòria personal com a escultor involucrant-se en els cercles artístics d'avantguarda, celebrant exposicions pròpies i participant amb èxit i reconeixement en els principals certàmens de l'època, des del Salons d'Octubre fins a les Biennals Hispano-americanes, la Biennial de Venècia o la Biennial d'Alexandria. Potser aquest context explica que tinguem constància de poques obres adquirides per ampliar la col·lecció iniciada durant els anys de vida al Japó. En efecte, l'any 1950 va comprar un vas de ceràmica de la dinastia Sung, l'any següent una figura de terracota de la dinastia Tang i el 1954 un vas de porcellana d'època Qing i una figura d'esmalt tricolor imitant les peces Tang, peces totes elles de procedència xinesa i adquirides des de la ciutat de Barcelona. Una manca de notícies, aquesta, que canvia radicalment a partir de l'any 1957 i que contrasta amb les adquisicions de la dècada de 1960, quan la col·lecció personal d'Eudald Serra va créixer de manera significativa.

23. Huera i Soriano, 1991: 8-9, 16-25.

24. Vegeu els expedients 34, 41, 45, 53, 70 i 87 del Museu Etnològic de Barcelona.

Bastir col·leccions

L'any 1957 l'Ajuntament de Barcelona va comissionar Eudald Serra per a una primera expedició al Japó amb la finalitat de recollir materials per crear una col·lecció d'art popular japonès per al Museu Etnològic. Serra, que en aquell moment ja havia teixit una important xarxa d'amistats i contactes en el món de l'art i el col·leccionisme, va aprofitar el viatge per recollir nombrosos objectes per al Museu, 861 peces, així com moltes altres per a ell o bé destinades a ser venudes a altres col·leccionistes de la ciutat, com Ricardo Gomis, Luis Rosal, Josep Pratmarsó, Joan Uriach, Joan Gaspar, Sixt Illescas i Joaquim Gomis. A conseqüència d'aquest viatge i de la represa dels contactes amb comerciants, antiquaris, tallers, artistes i artesans, la col·lecció personal emesa entre 1935 i 1948 es va reactivar de nou. D'aquesta manera, les següents expedicions del Museu Etnològic al Japó, els anys 1961 i 1964, van permetre que, a més d'ampliar diversos fons públics i privats de la ciutat, Eudald Serra acabés constituint una col·lecció personal valuosa dedicada a l'art popular japonès i composta de diversos centenars de peces. Amb tot, els viatges que a partir d'aleshores va iniciar van fer que, més enllà del Japó, la col·lecció s'enriquís amb peces i objectes de moltes altres procedències.

En paral·lel a la confiança que va establir amb August Panyella i el Museu Etnològic, l'empresari Albert Folch va ser una segona coneixença providencial per a la trajectòria professional de Serra i per al creixement de la seva col·lecció particular. A la dècada de 1950, Serra havia començat a organitzar viatges per a amics que volien conèixer terres d'Orient: l'any 1957 va organitzar un primer viatge amb amics al Japó, al Vietnam, a l'Índia, al Nepal i a Cambodja, i dos anys més tard va organitzar un segon viatge similar a l'Índia, al Nepal, al sud-est asiàtic i al Japó.²⁵ En aquesta segona ocasió Serra va fer el viatge acompanyant Sixt Illescas, Luis Rosal i Albert Folch, entre d'altres.²⁶ Va ser aleshores, l'abril de 1959, quan es va iniciar l'amistat entre Serra i Folch, entre l'artista i el mecenes, entre dos viatgers apassionats per descobrir pobles del món i recollir-ne testimonis artístics.²⁷ D'aquesta manera, fruit de l'amistat i la confiança amb August Panyella i Albert Folch, a partir de 1960 Eudald Serra va emprendre una trepidant agenda de viatges i expedicions arreu del pla-

25. Roma i Valls, 1998: 149.

26. 15 Españoles, 1959: 3.

27. Per a una aproximació a la història i les característiques de la col·lecció d'Albert Folch, vegeu: Borràs, 1985; Roma i Valls, 1998: 149-152; Zabalbeascoa, 1998.

neta que no es va aturar fins al cap de tres dècades; al Japó hi anà més de disset vegades, a Tailàndia, catorze vegades, a Singapur, deu i a Nova Guinea, set.²⁸ Així doncs, més enllà de les peces reunides al Japó durant els anys quaranta i cinquanta, es pot afirmar que bona part de la col·lecció d'art de cultures del món d'Eudald Serra es va formar entre 1960 i 1990, en paral·lel a la creació de les col·leccions del Museu Etnològic de Barcelona i la d'Albert Folch, dos conjunts patrimonials que comparteixen una mateixa història i, en part, uns llegats similars. No en va, quan l'any 1975 Albert Folch va decidir constituir la Fundació Folch, ho va fer comptant amb Serra com a director tècnic amb la voluntat d'ajudar a promoure i divulgar cultures antigues o en perill de desaparició que havien anat descobrint de manera conjunta.

Anteriorment hem apuntat que el viatge de 1957 va servir a Eudald Serra no tan sols per adquirir peces per al Museu Etnològic sinó també per fer d'intermediari amb col·leccionistes locals interessats en l'art japonès i la diversitat artística i cultural del món, més dels que en un primer moment hauria pogut imaginar. Aquest fet posa de manifest com, des d'un bon principi, Eudald Serra va aprofitar els viatges per comprar peces destinades a moltes altres col·leccions del país, tant públiques com privades, des de l'Escola Massana i el Museu de la Música fins a les col·leccions dels germans Ricardo, Joaquim i

28. Per encàrrec del Museu Etnològic de Barcelona, Serra va viatjar al Marroc (1952, 1954, 1956), al Japó (1957, 1961, 1964), a l'Índia i al Nepal (1960), a l'Índia (1961, 1967), a Etiòpia (1961), al Perú (1963), a Guatemala i l'Amèrica Central (1965), a Austràlia i Nova Guinea (1968) i a l'Afganistan (1967, 1971). A aquests viatges, cal afegir-hi també els fets per encàrrec d'Albert Folch durant més de dues dècades, organitzats en algunes ocasions en col·laboració amb el Museu Etnològic, a l'Afganistan (1962, 1967, 1971), Austràlia (1964, 1966, 1968, 1972, 1986), Birmània (1970, 1982), Borneo (1969, 1978), Bhutan (1978), Burkina Faso (1973), Cambodja (1959, 1968, 1973), Colòmbia (1975), Corea (1964, 1973, 1974, 1975), la Costa d'Ivori (1971, 1973, 1974), Costa Rica (1965), l'Equador (1975), Estats Units (1962, 1975), les Filipines (1975, 1983, 1984, 1985), Guatemala (1965), Hong Kong (1965, 1966, 1970, 1971, 1976, 1977, 1978, 1979, 1980, 1983, 1985, 1987), l'Índia (1959, 1961, 1966, 1967, 1971, 1972, 1973, 1974, 1975, 1977, 1982, 1983), Indonèsia (1962, 1973, 1974, 1975, 1977, 1978, 1982, 1987), el Japó (1959, 1964, 1968, 1970, 1971, 1973, 1974, 1975, 1976, 1977, 1980, 1981, 1983, 1985, 1986), Malàisia (1969, 1970, 1973, 1976), Mali (1973), el Marroc (1974), Mèxic (1965), el Nepal (1959, 1979, 1980), Nicaragua (1965), Papua Nova Guinea (1960, 1964, 1965, 1966, 1968, 1970, 1971, 1972, 1979, 1986), el Pakistan (1973, 1978), el Panamà (1965), el Perú (1963, 1975), la Polinèsia (1962, 1966), Singapur (1964, 1970, 1971, 1972, 1973, 1977, 1978, 1982, 1984, 1985), Sri Lanka (1962, 1964), Sumatra (1971), Tailàndia (1959, 1968, 1970, 1973, 1974, 1975, 1976, 1977, 1979, 1980, 1982, 1983, 1984, 1985), Taiwan (1970, 1978), Tibet (1981) i la Xina (1976, 1979, 1980, 1981, 1985).

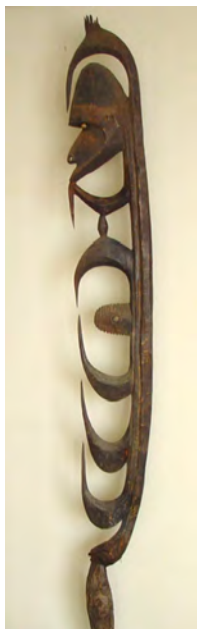

FIGURA 7. *Yipwon (Kamanggabi)*, regió del riu Karawari (Sepik mitjà), Nova Guinea. Poble yimam. Fusta tallada i pintada. Antiga col·lecció d'Eudald Serra, venuda l'any 2003 a Antoni Tàpies.

Cels Gomis, la d'Antoni Tàpies (figura 7) o potser fins i tot la de Joan Miró.²⁹ En aquest sentit, a l'hora d'abordar una aproximació a l'Eudald Serra col·leccionista, és important tenir present que la seva col·lecció personal no va ser mai estàtica, sinó que va anar variant, ja que va anar venent peces i substituint-ne d'altres amb col·leccionistes, clients i amics del seu entorn proper, començant per Albert Folch. En altres paraules, és pràcticament impossible arribar a definir de manera completa i precisa les característiques d'una suposada «col·lecció d'Eudald Serra» tancada, en tant que aquesta va anar creixent i mutant en funció de circumstàncies diverses. En tot cas, tan sols podem afirmar que tenim documentades més de mil cinc-cents de peces de cultures d'arreu del món que, en el moment de la mort de Serra, l'any 2002, formaven part de la seva col·lecció particular. No hi ha dubte que el nombre de peces que al llarg de la seva vida van passar per les seves mans va ser molt superior.

Si els fons de les col·leccions del Museu Etnològic i la Fundació Folch han estat històricament accessibles i actualment es troben disponibles gràcies a la preservació que en fa el Museu Etnològic i de Cultures del Món de Barcelona, en canvi, bona part de la col·lecció Serra mai no s'ha mostrat en públic. Deixant de banda l'exposició d'homenatge a l'artista presentada a La Virreina el 1998, «Eudald Serra. Rastres de vida»,³⁰ tan sols una selecció reduïda de les

29. Un exemple representatiu, el tenim amb l'excel·lent col·lecció d'art de cultures del món formada per Antoni Tàpies; algunes de les seves peces sabem que van ser proporcionades per Eudald Serra, unes altres comprades *in situ* per encàrrec i d'altres fruit d'intercanvis personals, com va ser el cas, almenys, d'un *yipwon* de la regió del riu Karawari, una estela funerària japonesa, una cal·ligrafia d'època Edo i una antiga talla de medicina xinesa. En el cas de Joan Miró, en canvi, no disposem de documentació que permeti corroborar la possibilitat plausible que algunes peces de la seva col·lecció particular, tals com una pintura sobre escorça procedent de la Terra d'Arnhem, tinguin el seu origen en les expedicions d'Eudald Serra.

30. Serra i Marzá, 1998.

peces pertanyents a aquesta col·lecció particular va ser mostrada principalment en ocasió de les sis exposicions que Albert Folch i el mateix escultor van organitzar a la Sala de Santa Catalina de l'Ateneo de Madrid (figura 8) entre els anys 1966 i 1969: «Arte del Sepik» (juny de 1966), «Arte popular peruano» (abril de 1967), «Arte aborigen australiano» (maig de 1967), «Cerámica japonesa» (març de 1968), «Arte negro africano» (maig de 1968) i «Arte de la India» (abril de 1969).³¹ D'aleshores ençà, especialment després de la mort de l'artista, part de les peces s'han disgregat, si bé un gruix significatiu del conjunt es conserva encara en mans dels descendents. A banda de les peces, a més, convé no oblidar que la Successió Serra també preserva un arxiu extens de gran interès, format per milers de fotografies i documentació dels viatges i de les adquisicions.

FIGURA 8. Peces de les col·leccions d'Eudald Serra i Albert Folch presentades el maig de 1967 a l'exposició «Arte aborigen australiano», a la Sala de Santa Catalina de l'Ateneo de Madrid.

31. Els catàlegs d'aquestes exposicions mostren diverses peces de la col·lecció d'Eudald Serra. Una dècada més tard, l'experiència d'aquests viatges d'Eudald Serra per Oceania va donar com a fruit la publicació del fotoscop *Arte de Papua y Nueva Guinea*, editat per Polígrafa el 1976 (vegeu Serra, 1976), i entre l'abril i el juny de 1977, la presentació, de nou, de peces escollides de les col·leccions Serra i Folch en una nova mostra d'art de l'illa de Nova Guinea, aquesta vegada a la Fundació Juan March de Madrid. Algunes de les obres col·leccionades per Eudald Serra també van ser presentades a Barcelona el 1973 a l'exposició «Arte del Maprik», Folch; Panyella i Serra, 1966; Folch i Serra, 1967a; Folch i Serra, 1967b; Folch i Serra, 1967c; Folch i Serra, 1968; Folch i Serra, 1969; Borràs, 1972; Corredor-Mateos, 1973; Serra, 1976; «Arte de Nueva Guinea y Papúa», 1977.

Arts d'Àsia

A la col·lecció formada i transformada per Eudald Serra al llarg dels anys, les peces procedents del continent asiàtic són les més abundants i moltes són escultures o bé ceràmiques, les dues grans passions de l'artista. D'una banda, cal tenir en compte que Serra es va introduir al món del col·leccionisme al llarg de la dècada de 1940, durant els anys en què va viure al Japó. D'altra banda, de retorn de l'arxipèlag amb un conjunt força interessant de peces d'art popular japonès i d'objectes artístics d'èpoques diverses, entre 1950 i 1954, el mateix artista va començar a adquirir des de Barcelona algunes peces xineses, tal com havia fet una dècada abans des del Japó; peces com ara un vas de ceràmica de la dinastia Sung, una figura de terracota suposadament de la dinastia Tang, una figura ceràmica tricolor que va catalogar d'antant-la a la dinastia Ming i imitant una peça Tang, així com un vas de porcellana xinesa de la dinastia Qing. A aquestes compres locals i puntuals, s'hi van començar a afegir, a partir de 1957, adquisicions creixents, cada cop més continuades i més ambicioses. Aquell 1957, Eudald Serra va emprendre la primera expedició al Japó amb el Museu Etnològic de Barcelona i també va visitar el Vietnam, Cambodja, l'Índia i el Nepal, i del viatge en va retornar amb nombrosos objectes, des d'una estela de pedra de Vishnu de la dinastia Pala comprada a Calcuta, fins a nombroses ceràmiques, laques i objectes d'art popular japonès que se sumaven a les peces dutes l'any 1948. Dos anys més tard, el 1959, Serra va tornar de nou al Japó, a Cambodja, a Tailàndia, a l'Índia i al Nepal, aquest cop acompanyant Albert Folch, i a partir de 1960 els viatges pel continent asiàtic van esdevenir una constant, fos amb Panyella o amb Folch.

El conjunt de peces del Japó és segurament el més divers i ric en matisos, alhora que el que d'una manera més clara mostra els interessos del col·leccionista i de l'artista, amb objectes tan distants entre si com un cap de *haniwa* del segle VI dC (figures 9 i 10) i un exemplar del famós tamboret Butterfly de Yanagi Sōri. D'entre el conjunt de peces d'art popular es trobaven, a més d'Ōtsu-e, *takuhon*, tauletes votives *ema* i estampes xilogràfiques (tant *ukiyo-e* originals com reedicions modernes), nombroses calaixeres *tansu*, joguines, laques, màscares, tetes, talles de fusta i de pedra, *netsuke* i obres d'autors contemporanis com Mori Yoshitoshi, Mori Manabu i Yotsumoto Takashi. També destacava la presència tant de ceràmica d'època Edo, de forns com els de Shigaraki, Tanba, Seto, Tokoname, Bizen, Iga i Mino, com d'obres de ceramistes del moment, alguns dels quals reconeguts al llarg dels anys amb el títol de Tre-

sor Nacional Vivent, com Hamada Shōji, Arakawa Toyozō, Fujiwara Kei, Fujiwara Yū, Miwa Jusetsu, Shimizu Uichi i Suzuki Ozamu.³²

FIGURA 9. *Haniwa*, cap de figura femenina, segle VI dC. Japó. Terracota cuïta a baixa temperatura, 25 x 16 x 19 cm. Figura comprada per Eudald Serra a Okayama el 7 de setembre de 1964. Col·lecció particular.

FIGURA 10. Eudald Serra fotografiat l'any 2002 observant el *haniwa* de la seva col·lecció personal. Fotografia de José María Alguersuari.

Al marge de la col·lecció japonesa, la resta de peces asiàtiques conformaven un conjunt heterogeni d'obres figuratives, principalment talles, bronzes, esteles, així com ceràmiques i peces de joieria procedents tant de la Xina i del Nepal, com de l'Índia, del sud-est asiàtic, de Corea i de les Filipines, adquirides la majoria entre 1960 i 1985 a establiments dedicat al comerç d'antiguitats i objectes artístics d'arreu: Londres, Zuric, París, Nova Delhi, Chennai, Manila, Singapur, Bangkok, Kuala Lumpur, Bali, Seül, Sumatra i Tòquio. Així, si l'any 1960 va poder comprar a Katmandú diverses esteles de pedra, a partir de 1964 el conjunt es va enriquir amb peces ben diverses: antiga ceràmica funerària del regne de Silla, relleus esculpits de pedra dels segles XII i XV del Rajasthan, ceràmica xinesa de la dinastia Qing, pintura popular moderna de Puri (Orissa), així com altres escultures i ceràmiques, com ara peces de Gandhara, de la cultura Khmer, de Ban Chiang o del Nepal (figura 11).

32. La col·lecció també comptava amb altres peces de ceramistes destacats de Kyoto (Kawai Kanjirō, Yagi Kazuo), Bizen (Fujiwara Kyōsuke), Mashiko (Sakuma Tōtarō) i Shigaraki (Ueda Naokata, Takahashi Rakusai), entre d'altres.

FIGURA 11. Vajradhara, segle XV, Nepal. Bronze, 60 x 44 x 27 cm. Antiga col·lecció d'Eudald Serra. Col·lecció particular.

FIGURA 12. Buda, segle II-VI dC. Regió de Gandhara, Afganistan-Pakistan. Pedra, 43 x 32 x 10 cm. Successió Serra.

Moltes de les compres de peces asiàtiques que Eudald Serra va fer al llarg dels anys són similars a les que formaven part de la col·lecció d'Albert Folch. És així perquè sovint, quan veia peces d'interès, en comprava diversos exemplars per tal que entressin a formar part tant de la col·lecció Folch com de la seva pròpia col·lecció. En tenim exemples clarividents, com és el d'una placa de terracota procedent d'un temple de Bengala del segle XVIII, adquirida el novembre de 1967 a l'establiment Indian Art Emporium de Calcuta conjuntament amb una segona placa per a la col·lecció Folch (MEB CF 2775), o bé el relleu de Buda Shakyamuni del segle II-IV dC, procedent de Gandhara, adquirit en una subhasta a Sotheby's de Londres l'abril de 1970 (figura 12), en el mateix moment en què va comprar el Boddhisatva de Gandhara que actualment forma part de la col·lecció del Museu Etnològic i de Cultures del Món (MEB CF 3518). A la col·lecció Serra trobem altres casos paral·lels als de la col·lecció Folch: talles *hampatong* i figures d'avantpassats de la cultura dayak comprades a Kuni Dinnendahl, a Heidelberg, el 1975 (MEB CF 4865, MEB CF 4866, MEB CF 4867, MEB CF 4799, MEB CF 4800), textos budistes de Birmània i imatges dels regnes de Tailàndia dels segles XV-XVII, adquirides entre 1978 i 1984 a l'establiment de Peng Seng de Bangkok (MEB CF 4129, MEB CF 5347, MEB CF 5557, MEB CF 5802, MEB CF 6237), o diversos *bulul*

ifugao del nord de l'illa de Luzon, comprats els anys 1984 i 1985 a Eddy Marcelo de Bagui (MEB CF 5856, MEB CF 5858, MEB CF 5859 i MEB CF 6095). Aquests serien tan sols alguns dels nombrosos exemples de fins a quin punt les col·leccions asiàtiques d'Albert Folch i d'Eudald Serra van ser germanes.

Arts d'Oceania

La col·lecció d'Oceania tenia, com en el cas de la resta de seccions, unes característiques definides i pròpies fruit de l'experiència vital del propietari i fruit, principalment, dels viatges empresos per encàrrec de la Fundació Folch i del Museu Etnològic a partir de 1960. Les llargues estades a Nova Guinea i els viatges a Austràlia, a la Melanèsia i a la Polinèsia li van permetre formar un conjunt prou important per poder-lo considerar d'una certa entitat, equivalent, de nou, a les col·leccions del Museu Etnològic de Barcelona i de la Fundació Folch.

La primera estada d'Eudald Serra al Pacífic data de l'any 1962, quan va organitzar una volta al món, de l'Iran i Sri Lanka fins als Estats Units, passant per Java, Bali, Sydney, Fiji, Samoa, Tahití i Hawaii. D'aqueix moment diverses tapa, pintures sobre escorça procedents de les illes Fiji. Aquest, però, va ser un viatge més de plaer i de turisme que no pas de cerca en tant que no va ser fins dos anys més tard que va dur a terme la primera expedició amb Albert Folch pel nord d'Austràlia i Nova Guinea. Així, al llarg de la dècada de 1960, Serra va reunir el gruix principal de les peces d'Oceania de la col·lecció, més de dues-centes, fruit en bona part de tres grans expedicions organitzades i finançades per la Fundació Folch i pel Museu Etnològic els anys 1964, 1966 i 1968. El resultat va ser la reunió de diversos milers d'objectes rituals moderns, artístics, de vida cerimonial i quotidiana, procedents de poblats de l'entorn dels rius Sepik i Maprik, així com de Mount Hagen, Port Moresby, Telefomin i Madang, i, en el cas d'Austràlia, principalment a la Terra d'Arnhem, Maningreda, Oenpelli, Mudgenbury, Nourlangie, Darwin i les illes Croker i Melville. No cal dir que les tipologies, les formes i les característiques de la col·lecció que va formar Serra coincidien amb les peces que van entrar a formar part de la col·lecció Folch i del Museu Etnològic. Les sinergies, de nou, eren tals que tenim casos tan singulars com l'existència a la col·lecció del Museu Etnològic del retrat escultòric de Philip Yakura (MEB 195-1), un jove de 21 anys d'Aibom, a la vora del llac Chambri, modelat per Eudald Serra, i alhora, a la col·lecció Serra i a la del Museu (MEB 195-1), l'existència de dues gerres

de ceràmica modelades pel mateix Yakura, el qual va ser filmat el 1966 per Albert Folch i Margarita Corachán en el moment en què les modelava.³³ Un altre exemple similar que ens parla d'uns paral·lelismes naturals sorgits d'una història compartida el tenim amb una gran jàssera de 6 metres de llargada procedent d'una casa dels homes del poble alebam, comprada per Eudald Serra el 1970 al poblat Yenigo del Maprik, i equivalent a dues bigues similars comprades el 1966 i el 1968 en pobles abelam propers i destinades a la col·lecció Folch, de la mateixa manera que Serra va adquirir per a la seva col·lecció un tambor garamut molt similar al que va comprar el 1968 a la casa dels homes del poblat d'Aibom, al llac Chambri, per a la col·lecció del Museu Etnològic de Barcelona (MEB CF 1355, MEB CR 1430, MEB 210-177).

En el si de la col·lecció d'Oceania, van sobresortir els conjunts de Papua Nova Guinea i de la Terra d'Arnhem, a Austràlia, principals indrets visitats

durant les expedicions. En tots els casos Eudald Serra va ser el responsable de l'organització dels viatges, tot i que en el de Nova Guinea l'èxit de les expedicions va ser degut, en part, a l'amistat que va entaular amb el pare missioner Xavier Vergés, amb qui va coincidir des de 1964 i que li aconsellava rutes i visites.³⁴ Amb tot, diverses factures indiquen que, si bé moltes de les compres van ser fetes directament als poblats visitats, en els últims anys, a partir de la dècada de 1970, Serra també va recórrer a l'adquisició de peces a cases i agents especialitzats, com ara l'empresa de Wayne Heathcote Sepik River Safaris i Sepik Primitive Arts, establerta a Madang, les quals també es van ocupar sovint del transport de les obres (figura 13). Com a resultat, al llarg

FIGURA 13. Factures i correspondència d'Eudald Serra amb comerciants i transportistes de peces de Nova Guinea i Austràlia, 1970-1973. Arxiu Successió Serra.

33. Les filmacions de les expedicions es conserven a l'arxiu de la Fundació Folch.

34. Les missions catòliques de Wewak, d'Ambunti i d'Orokolo també van ser de gran ajuda per dur a terme amb èxit les expedicions a Nova Guinea.

d'una dècada, Serra va reunir peces de mitjan segle XX de nombrosos pobles del riu Sepik, proes de canoa, pintures sobre escorça procedents de cases dels homes de la desembocadura del baix Sepik, portes *amitung* de cases de l'àrea de Telefomin, màscares de vímet del Maprik, coronaments de cabanes (*yinamu*) de l'àrea de Washkuk, escuts i màscares de pobles del riu Ramu, de l'alt Sepik i del golf de Papua, escultures rituals *kamanggabi* o *yiwpon* del poble yimam, així com taules *gope* de l'àrea del golf de Kerewa i penjadors de cranis de Kanganaman.

L'altre conjunt destacat de la col·lecció d'Oceania, el formaven les peces comprades a la Terra d'Arnhem, principalment durant la primera expedició

FIGURA 14. Yirawala, pintura sobre escorça per a cerimònies ubar. Oenpelli, Terra d'Arnhem, Austràlia, c. 1960. Pigments sobre escorça d'eucaliptus, 137 x 52 cm. Peça adquirida per Eudald Serra a Darwin durant l'expedició de 1964. Col·lecció particular.

d'Albert Folch i Eudald Serra a Austràlia, el novembre de 1964. A més d'una *tjuringa* i diverses figures d'esperits representatius del Dreamtime, destacava el conjunt de pintura sobre escorça de diversos artistes aborígens de la Terra d'Arnhem, com ara Yirawala (figura 14), Johnny Ruriya, Baku Ray i Bob Bilinyara; un conjunt que s'afegia al més d'un centenar de pintures similars, d'un valor cultural i artístic excepcional, que actualment atresora el Museu Etnològic i de Cultures del Món. Completaven la col·lecció algunes peces més antigues de la Melanèsia i de la Polinèsia comprades a cases de subhastes europees i cases especialitzades d'Àsia i Austràlia, així com puntualment algunes obres d'autors contemporanis del Pacífic de gran valor, com Long Jack Phillipus Tjakamarra.³⁵

35. Part de la col·lecció d'art aborigen australià formada per Eudald Serra va ser venuda el 22 de juliol de 2020 a Sydney per la casa de subhastes Bonhams.

Arts d'Àfrica i Amèrica

Així com els viatges per l'Àsia i el coneixement del territori i del mercat de l'art van afavorir que la col·lecció Serra fos extensa en peces de diverses cultures asiàtiques, en el cas de l'Àfrica la situació va ser diferent. Si deixem de banda el pas anecdòtic per Djibouti el 1935 i les expedicions empreses de la mà del Museu Etnològic al Marroc i a Etiòpia, les estades d'Eudald Serra a l'Àfrica van ser molt puntuals.³⁶ Aquest fet, afegit a la dificultat d'accedir a peces autèntiques, antigues, d'ús ritual i de valor estètic segons els paràmetres del comerç i del col·leccionisme occidental de l'època, va motivar que la col·lecció Serra fos molt més reduïda i modesta, limitada segurament a unes poques desenes de peces.

Al marge de dues figures de bronze de la cultura edan de Nigèria adquirides el 1961, es pot dir que la resta de peces africanes conegudes de la col·lecció Serra no van ser comprades fins al cap d'una dècada. Una estada a Zuric el maig de 1970 li va permetre d'adquirir directament a Emile Storrer diverses talles i màscares senufo i mende (figura 15) de la Costa d'Ivori i Sierra Leone, respectivament. Storrer era un dels comerciants d'art africà més coneguts d'aquells anys i, atesa la voluntat d'Albert Folch d'ampliar la seva col·lecció de peces representatives dels pobles africans, aviat es van entendre. Tant és així que els anys 1971 i 1973 Storrer va fer dues expedicions conjuntes amb Albert Folch i Eudald Serra a la Costa d'Ivori, mentre que el 1974, entre gener i febrer, van fer una nova campanya a la Costa d'Ivori, l'Alt Volta i Mali. Aquests viatges són, doncs, els que van servir per fornir de peces africanes del segle XX les col·leccions Folch i Serra, mentre que les peces més valuoses, com ara les procedents de l'espòli de l'antic Regne de Benín, van ser comprades a cases de subhastes o a través del comerç d'art d'Europa. Entre les peces comprades *in situ* el 1971 per Serra a la Costa d'Ivori, s'hi trobaven des de politges de fusta esculpida fins a teixits senufo. L'any següent va comprar a Storrer i a J. Nada un bastó cerimonial i quatre màscares de les cultures senufo, bobo i baulé, mentre que el 1973 va ampliar el conjunt amb noves màscares bambara, senufo, mossi, dan i ioruba, i talles dogon i baulé, comprades a Storrer i Nada, tant a França i a Zuric, com a Burkina Faso i a la Costa d'Ivori.

36. A banda de dues pintures populars recollides a Etiòpia el 1970, no hem pogut documentar peces representatives de les expedicions al Marroc i a Etiòpia de la dècada de 1950 a la col·lecció d'Eudald Serra.

FIGURA 15. Fitxa d'una màscara mende, de Sierra Leone, de l'inventari de la col·lecció d'art de cultures del món d'Eudald Serra. La màscara va ser adquirida el juny de 1970 a E. Storrer. Arxiu Successió Serra.

Finalment, la secció de peces de procedència americana estava formada tant per peces d'època precolombina com per objectes d'època colonial i moderna. Com en el cas d'Àfrica, sembla que la dificultat per accedir a peces autèntiques va fer que Serra acabés adquirint poques peces precolombines, la majoria recollides durant les expedicions del Museu Etnològic de Barcelona i la Fundació Folch al Perú, el 1963, i al Panamà, Costa Rica, Nicaragua i Guatemala, el 1965. Entre les peces de la col·lecció Serra hi havia una màscara funerària, un *cuchimilco*, així com petites figures i teixits de la cultura de Chancay, juntament amb tres marcadors de tomba de pedra del Gran Chiriquí, cinc recipients de ceràmica nazca i un petit contenidor ritual de la cultura inca. Que coneguem, les cultures mesoamericanes estaven representades amb algunes poques peces de Guerrero-Mezcala i de Veracruz, un encenser maia i altres fragments ceràmics, així com una figura funerària de la cultura de Colima adquirida el 1966 a Ginebra. De nou, les relacions amb les peces escollides per Albert Folch i August Panyella són evidents si comprovem coincidències tan sorprenents com, per exemple, el fet que la col·lecció Serra i el Museu Etnològic disposen per separat de dos fragments d'una mateixa faixa tèxtil chancay (MEB 138-758, figura 16) del Perú.³⁷ No era menys interessant el conjunt d'art d'època colonial i virregnal: des de màscares mexicanes fins a una pintura a l'oli i diverses talles religioses, adquirides bona part a Guatemala. Complementaven el conjunt diversos exemples de ceràmica religiosa i po-

37. Solanilla, 1999: 40.

pular, com ara algunes figures, animals i models d'esglésies de la tradició peruana d'Ayacucho, similars a les que el Museu Etnològic va exposar al Palau de la Virreina el 1965, de retorn de l'expedició als Andes del Perú.

FIGURA 16. Fragment de faixa d'ús funerari, 1000–1475 dC. Cultura de Chancay, costa central del Perú. Llana i cotó, 17 x 100 cm. Successió Serra.

Conclusió

Si deixem de banda comptades ocasions, es pot afirmar que Catalunya no ha tingut una història de col·leccionisme colonialista com el que van viure les grans potències europees, un fet que explica que el país no hagi format grans col·leccions ni que històricament hagi sabut apreciar les oportunitats per incrementar les col·leccions públiques amb peces artístiques procedents d'altres continents o prèviament adquirides per col·leccionistes com Albert Folch. Ja l'any 1930, just quan el jove Eudald Serra començava la seva carrera artística i la descoberta personal del món, Joan Sacs lamentava que la Junta de Museus de Barcelona hagués deixat perdre diverses d'ofertes generoses del col·leccionisme privat d'art asiàtic i de cultures de món a fi d'enriquir un patrimoni destinat a ser compartit per una societat creixentment intercomunicada; «que per l'amor de Déu i dels sants», exclamava Sacs, «no segueixi per més temps aqueix incompreensible menyspreu per l'art i l'arqueologia extrem-orientals, encara que avui com avui no semblin interessar a molta gent».³⁸ Res no va canviar de manera immediata i l'esclat de la Guerra Civil va deixar projectes i utopies enterrades sota la penúria de la postguerra.

Enmig d'aquest panorama, Eudald Serra pot ser considerat una persona clau en el si de la història recent del col·leccionisme d'art de cultures del món a Catalunya, tant pel seu coneixement de la cultura japonesa com pel fet d'es-

38. Sacs, 1915: 378.

devenir una baula essencial en el procés de formació de dues de les principals col·leccions del país dedicades a art i objectes de cultures dels diversos continents, la col·lecció privada d'Albert Folch i la col·lecció pública del Museu Etnològic de Barcelona, totes dues preservades actualment de manera conjunta per l'actual Museu Etnològic i de Cultures del Món. Des d'aquest punt de vista, la col·lecció que presentem en aquest article, reunida per Eudald Serra al llarg de la seva vida per al seu gaudi personal, conforma la tercera pota que permet estudiar una història excepcional i poc treballada del col·leccionisme català en sintonia amb una tendència que va ser compartida per molts altres col·leccionistes tant d'Europa com dels Estats Units i del Japó de mitjan segle XX. És, alhora, un mirall fidel al col·leccionista, de tal manera que el seu estudi podrà esdevenir, també, una nova manera d'aproximar-se als gustos i la vida de l'escultor i de l'artista que la va formar.

Referències bibliogràfiques

- 15 ESPAÑOLES (1959). «15 españoles en la Boda Imperial del Japón». *Air France Noticiero*, núm. 216, pàg. 3.
- ASAOKA, K. (2003). «Baruserona minzokugaku hakubutsukan no 'Sera korekushon' to sono haikai». *Kokuritsu rekishi minzoku hakubutsukan kenkyū hōkoku (Bulletin of the National Museum of Japanese History)*, vol. 108, 1-10-2003, pàg. 543-561.
- Arte de Nueva Guinea y Papúa: colección A. Folch y E. Serra, abril-junio 1977* (catàleg de l'exposició) (1977). Madrid: Fundación Juan March.
- BORRÀS, Maria Lluïsa (1972). «Elogi de la terrissa». A: *La ceràmica popular*. La Bisbal d'Empordà: Castell de la Bisbal.
- (1985?). «La Fundación Folch». A: *Coleccionistas de arte en Cataluña*. Barcelona: [s.n.], pàgs. 101-116. Biblioteca de la Vanguardia.
- BRU, Ricard (2016). «Eudald Serra i el poble ainu. L'estada a Hokkaidō». *Locus Amoenus*, núm. 14, pàg. 199-214 [en línia]. *Dipòsit Digital de Documents (DDD)*. <https://ddd.uab.cat/record/168807> [consulta: 26 gener 2020].
- (2017). «En torno al movimiento *mingei*. Cels Gomis y el coleccionismo de arte popular japonés». *Goya. Revista de Arte*, núm. 359, pàg. 164-191.
- (2019a). «El escultor Eudald Serra en Japón (1935-1948). Apuntes para una biografía artística». *Goya. Revista de Arte*, núm. 366, pàg. 68-87.
- (2019b). «Des imagiers du Tōkaidō à Miró». A: *Ōtsu-e. Peintures populaires du Japon. Des imagiers du XVIIe siècle à Miró*. París: École Française d'Étrême-Orient, pàg. 106-121.
- CORREDOR-MATHEOS, J. (1973). *Arte del Maprik*. Barcelona: Colegio de Arquitectos de Cataluña y Baleares.

- FOLCH, Albert; PANYELLA, Augusto; SERRA, Eudald (1966). *Arte del Sepik [Exposición. Sala de Santa Catalina del Ateneo de Madrid]* (catàleg de l'exposició). Madrid: Publicaciones Españolas. Cuadernos de Arte de Publicaciones Españolas, 228.
- (1967a). *Arte popular peruano*. Madrid: Publicaciones Españolas. Cuadernos de Arte de Publicaciones Españolas, 77.
- (1967b). *Arte aborígen australiano*. Madrid: Publicaciones Españolas. Cuadernos de Arte de Publicaciones Españolas, 238.
- (1967c). *Cerámica japonesa*. Madrid: Publicaciones Españolas. Cuadernos de Arte de Publicaciones Españolas, 250.
- (1968). *Arte negro africano: [Sala de Santa Catalina del Ateneo de Madrid]*. Madrid: Publicaciones Españolas. Cuadernos de Arte de Publicaciones Españolas, 253.
- (1969). *Arte de la India*. Madrid: Publicaciones Españolas (Cuadernos de Arte de Publicaciones Españolas, 263).
- GÓMEZ PRADAS, Muriel (2013). «La mirada de Eudald Serra. El artista a través de las colecciones de cerámica japonesa del Museo Etnológico de Barcelona». *Archivo Español de Arte*, vol. 86, núm. 343, pàg. 221–236 [en línia]. *Dialnet*. <https://dialnet.unirioja.es/servlet/articulo?codigo=4490759> [consulta: 26 gener 2020].
- (2017). «El crucero universitario a 'Extremo Oriente' de 1935. Un viaje a Japón y dos destinos». *Mirai. Estudios japoneses*, núm. 1, pàg. 225–235 [en línia]. *Dialnet*. <https://dialnet.unirioja.es/servlet/articulo?codigo=6932118> [consulta: 26 gener 2020].
- HUERA, Carmen; SORIANO, Loly (1991). «Eudald Serra i el Museu Etnològic de Barcelona». A: *Escultures antropològiques d'Eudald Serra i Güell* (catàleg de l'exposició). Barcelona: Fundació Folch – Ajuntament de Barcelona, pàg. 8–9, 16–25.
- MUNSTERBERG, Hugo (1958). *The folk arts of Japan*. Nova York: Charles E. Tuttle.
- «Noticiari» (1936). *Butlletí del Centre Excursionista de Catalunya*, vol. 46, núm. 492, maig de 1936, pàg. 210 [en línia]. *Dipòsit Digital de Documents (DDD)*. <https://ddd.uab.cat/record/27613> [consulta: 26 gener 2020].
- ROMA, Josefina; VALLS, Agustina (1998). «El museu de la fundació Folch». *Revista d'Etnologia de Catalunya*, núm. 13, pàg. 149–152 [en línia]. *Revistes Catalanes amb Accés Obert (RACO)*. <https://www.raco.cat/index.php/RevistaEtnologia/article/view/48925> [consulta: 26 gener 2020].
- SACS, J. (1915). «La col·lecció Ferriol i la Junta Autònoma de Belles Arts». *Renaixement. Revista de la Joventut Nacionalista de Catalunya*, any VI, núm. 242, 25–7–1915, pàg. 375–378.
- SALA, E. (1994). *Vida i obra de l'escultor: Eudald Serra i Güell*. Barcelona: Universitat de Barcelona.
- SANCHÍS, Imma (1999). «Eudald Serra: escultor, fotògrafo, viajero y coleccionista de Arte». *La contra. La Vanguardia*, 16–1–1999, pàg. 64 [en línia]. *Hemeroteca La Vanguardia*. <http://hemeroteca.lavanguardia.com/preview/1999/01/16/pagina-64/34496791/pdf.html?search=Eudald%20Serra> [consulta: 26 gener 2020].
- SERRA, Eudald. (1976). *Arte de Papua y Nueva Guinea*. Barcelona: Polígrafa.
- SERRA, Eudald; MARZÁ, Fernando, et al. (1998). *Eudald Serra: rastres de vida: [exposició celebrada al Palau de la Virreina, Barcelona, del 20 d'octubre de 1998 al 14 de febrer de*

- 1999] (catàleg de l'exposició). Barcelona: Ajuntament de Barcelona, Institut de Cultura de Barcelona.
- SHINCHŪ GAJJIN (1945). «Shinchū gaijin ha ikaga naru mono wo motomete iro ka – Miyagemono ni tsuite kiku». *Nihon Bijutsu Kōgei*, núm. 35, pàg. 32.
- SOLANILLA, Victòria (1999). *Tèxtils precolombins de col·leccions públiques catalanes*. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans, Secció Històrica-Arqueològica.
- TEIXIDOR, Joan (1979). *Eudald Serra*. Barcelona: Polígrafa.
- YAMANOUCHI, Sh. (1951). «Ōtsu-e tenrankai no omoide». *Kōgei*, núm. 120, gener de 1951, pàgs. 49-56.
- ZABALBEASCOA, Anaxu (1998). *Miradas: el mundo abierto de la Fundación Folch*. Barcelona: Fundació Folch.